

így mellékösvényekre tévednek. Hosszabb folyamat esetén sok esetben nem rögzítik eléggé a részeredményeket, így az összefoglalás csak lassan, nehézkesen történik meg.

Ezek a problémák, nehézségek is azt támasztják alá, hogy a nevelő helyes irányító tevékenysége nélkül nem valósítható meg a tanulók aktív részvétele a tények elemzésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- [1] Lénárd Ferenc: A megértés neveléslélektani vizsgálata. Tanulmányok a megértés lélektanából. Tankönyvkiadó. Bp. 1959.
- [2] Kelemen László: A 10—14 éves tanulók tudásszintje és gondolkodása. Akadémiai Kiadó. Bp. 1963.
- [3] Lénárd Ferenc: Gondolkodási fázis, gondolkodási művelet, gondolatmenet. Pszichológiai Tanulmányok II. Akadémiai Kiadó. Bp. 1960.

Dr. Zukoivits Imre
Tanárképző Főiskola, Pécs

TÁRSTANÍTÓ VAGY MOSTOHAGYEREK?

Szeretek olvasni.

Gyerekkorom óta ünnepeink elmaradhatatlan ajándéka a könyv. Testvérem és én is mindig megtaláltuk a karácsonyja alatt, a születésnap tortája mellett. Szüleim csodálatos érzékkel választották ki mindig a nekünk legmegfelelőbb, számunkra legérdekesebb könyvet. Ma is, ha tanácstalan vagyok (hiszen a „könyvek száma végtelen”), tőlük kérdezem: mit olvassak? Tanár apám óriási szaktudása, anyám ítélőképessége és mindkettőjük olvasottsága mindig biztos alapul szolgál arra, hogy értékes művet vegyek a kezembe.

Szeretek olvasni. A színjátékok magam rendezem, én vagyok a dramaturg, a díszletező — csupán a történet változik. Gyakran fő- és epizód szerepeket is vállalok. Személyes ismerősömnek érzem az Öreg halászt, az Aranyketrec doktor bácsiját; vagy a Hóországból Komakót. Együtt utazom az olasz riporternővel, s én is felpróbálom a hindu nők szaríját: nekem jól áll-e?

Szeretek olvasni.

Rendtartásunk 68. §-a meghatározza az általános iskolákban és a gimnáziumokban működő könyvtárak szerepét. Külön említi a nevelői könyvtárakat, és külön szabja meg az iskolai ifjúsági könyvtárak feladatát:

„... megszilárdítani és bővíteni a tanulók tantárgyi ismereteit, segíteni önművelésüket, valamint rászoktatni őket a rendszeres olvasásra.”

Ezt a feladatot a Tanterv is célul tűzi a magyar irodalom tanítása során:

„... szeretesse meg az irodalmat, hogy a tanulók rendszeres olvasókká váljanak, gyönyörködni tudjanak az irodalmi alkotásokban, és fejlessze irodalmi esztétikai ízlésüket.”

Az eddigiekből világosan kitűnik, hogy az

iskolai ifjúsági könyvtáraknak milyen fontos, jelentős szerepet kell elfoglalniuk oktató-nevelő munkánkban. Sajnos, a gyakorlatban nem mindig kapja meg a könyvtár az őt megillető helyet és ebből komoly nehézségek adódnak.

Kinek a feladata a Rendtartás és a Tanterv e célkitűzéseinek a megvalósítása? Elsősorban — természetesen — a magyarszakos tanárok dolga ez, de alapos, rendszeres munka vár az ifjúsági könyvtár vezetőjére is. Milyen nagy a felelőssége tehát annak a pedagógusnak, aki „magyaros” és „könyvtáros” is egyszerre?! Vegyük tehát alaphelyzetként azt az esetet, amikor a személyi feltétel rendben van. S most nézzük: milyen gátló tényezők állnak az eredményes munka útjában? Néhány tárgyi feltétel hiánya óriási akadályt gördíthet a Rendtartás feladatainak megvalósítása elé.

Ilyen gátló tényező pl. a *könyvvállomány*, amikor az ifjúsági könyvtárosnak nincs beleszólása abba, hogy milyen új könyvekkel lehet gyarapítani a kölcsönözhető kötetek sorát! Ennek érdekében időnként könyvjegyzéket küldenek az iskoláknak, amelynek alapján választhatunk a megvásárolható könyvek között. Ez a helyes. Azonban olyan eset is előfordul, amikor központilag intézett könyvtárfejlesztés címén olyan műveket küldenek az iskolák könyvtárainak, amelyekből esetleg már egy vagy több példány birtokukban van. Talán nem is olyan kereset műről van szó — így tehát nem minőségi könyvigényt elégít ki ez az adminisztratív intézkedés, csupán a könyvek számát gyarapítja. Sőt: az is előfordulhat, hogy ugyanezt a könyvet másik iskola könyvtára örömmel fogadná, így azonban hozzájuk egy példányban sem jut el. Hogyan lehetne ezen a helyzeten változtatni? Véleményem szerint úgy küszöbölhetnénk ki a hibát, ha

ilyen esetekben is a könyvtáros véleményét kérnék! Hiszen ő ismeri könyvtára könyveit — és az igényeket is iskolájában.

Másik gátló tényező — amely a könyvkölcsönzést nehezíti — az a tarthatatlan helyzet, amikor az iskolai könyvtárnak *nincs megfelelő helye*. (Bárcsak múlt időben szólhatnánk erről a témáról!) Folyosón, szertár sarkában húzódik meg a rozoga szekrény, amelynek — talán értékes — tartalma volna hivatott a tanulók érdeklődését felkelteni a könyvek iránt. Azt hiszem, vitathatatlan, hogy ilyen esetben a legelkeesebb pedagógus sem tud — még könyvréhes — kitalálni sem olyan közvetlen hangulatot kialakítani, amelynek következménye a több olvasás és a könyv megszeretése lenne. Erős akaraton múlik csupán, hogy ezt a problémát megoldjuk. Ha valóban komolyan vesszük a könyv szerepét, és nem csupán adminisztratív feladatmegoldásnak tartjuk a könyvkölcsönzést, akkor minden iskolában találni kell egy olyan zugot, ahol a nyugodt kölcsönzés, a kölcsönzött könyvekről való közvetlen beszélgetés feltételei biztosítottak. Legideálisabb lenne erre a célra egy kis szertár, ahová a szekrényen kívül egy-két asztal is befér, néhány székel.

Sok esetben akadályt jelent a könyvtárosok *tájékozatlansága*. Az Országos Pedagógiai Könyvtár rendszeresen megjelenő folyóirata segíti a könyvtárosok munkáját (Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója). Ezt jó-hiszeműséggel, lelkesedéssel pótolni nem lehet! A jó tapasztalatok, érdekes kísérletek átvétele komoly eredményt jelenthet munkánkban. Miért kísérletezzünk, amikor egy-egy területen már járható úton haladhatnánk? Helyes lenne, ha a Tájékoztatót mind az iskolaigazgató, mind a nevelői és ifjúsági könyvtárak vezetői rendszeresen elolvasnák, időnként felhívnák egymás figyelmét az érdekesebb cikkekre. Így alaposabban megismernénk egymás munkáját, figyelmesebben — és egyáltalán — elolvasnánk a szakfolyóiratokat, és ezáltal jobb munkát végezhetnénk.

A *kölcsönzés idejének* megállapításakor minden iskolában akadnak nézeteltérések. Egyik nap úttörőfoglalkozás, másik napon karéneke, harmadikon sportkör, ezután 6. órájuk is van a tanulóknak — mikor legyen tehát a könyvkölcsönzés? Nehéz dűlőre jutni, sok „sakkozást” kíván az olyan időpont megállapítása, amely a tanulóknak és a pedagógusoknak is megfelelő, amikor lehetővé válik olyan időt választani, amely a zavar-talan könyvkölcsönzést lehetővé teszi.

Helytelen módszer az, amikor az ifjúsági könyvtár működése abban merül ki, hogy

csupán a kötelező irodalmak elolvasásához segíti hozzá a tanulókat.

! Kérdés: betöltheti-e az iskolai ifjúsági könyvtár a magyartanítás mellett, azt a társadalmi szerepet, amely az olvasás megszeretetését tűzi célul — és amelyet kedvezőbb körülmények között jelenthetne? Nem akarok itt most arra kitérni, hogy egyes kartársak a könyvtárosi megbízatást „szükségtelen túzi célul”-nak tekintik, terhes társadalmi munkának, ahol elég annyi, ha valaki jól „adminisztrálja” magát. Biztosra veszem, hogy számuk egyre csökken — abban a mértékben, ahogyan nő a pedagógusokban a hivatástudat.

A következőkben vázolni szeretném azt a néhány módszert, amellyel iskolánk ifjúsági könyvtárát hét évig vezettem — a leszűrt tapasztalatok szerint eléggé eredményesen.

1. Szervezés

Az első esztendőben néhány tanulót vettem magam mellé, segítőknek. Egy 8. osztályos, a többi 5—7. osztályos tanuló volt. A következő években mindig újabb 2—2 tanuló kerülhetett a könyvtárosok közé, az 5. osztályból. A kölcsönzés és a könyvek helyrerakása terén komoly segítséget jelentenek. Az esetleges aggályokkal szemben megjegyzem: leltárihiányunk nem volt, könyvvállományunk csupán a selejtezéssel csökkent. Természetesen a kiválasztott tanulókkal külön foglalkozni kell, lassanként bevezetni a kölcsönzés, a „magánleltár” munkájába (ezt a hivatalos leltározás előtt minden esztendőben elvégezzük, s így sokkal könnyebb dolgunk van.).

2. Leltározás

Az iskolai leltár alapján a könyvek is leltári számot kapnak. Ezt a könyv borítólapjára, a fedőlapra, a címlapra is ráírjuk, azonkívül a könyvek gerincén kis cédula mutatja a leltári számot.

3. Katalógus

Új könyvek beszerzése alkalmával nem írhatjuk át az egész leltárt, hogy a műveket bizonyos szempontok szerint katalogizáljuk. Ezért minden könyvről 3 cédulát is készítettünk. (Az újabb kiadásokban már készen megtaláljuk ezeket: 12,5×7,5 cm-es kartonlap, rajta a könyv szerzőjével, címével.) Számunkra ezek a legfontosabb adatok. A régebbi könyvekbe rajzlapból kivágott papírlapok kerülnek. Ezeket a cédulákat szétosztjuk. Az *egyik sorozatot* szerzők szerinti ábécé sorrendbe rendezzük. A *másik cédulasorozatot* témák szerint csoportosítjuk. A mi témáink: kötelező és ajánlott irodalom, fiúk számára érdekes művek, lányokat érdeklő könyvek, utazások, ismeretterjesztő írások, versek „egyéb”. Alsó tagozatos olvasóink részére külön csoportosítottuk a meséket, képekonyveket. Amikor új könyv érkezik,

a két cédulát a megfelelő helyre beillesztjük, s így leltározás és a leltári könyvben való keresgélés nélkül is bármikor pillanatok alatt megtudhatjuk: melyik szerző melyik műve, milyen sorszám alatt, hány példányban található meg könyvtárunkban. A cédulák elkészítése nem jelent sok munkát (csupán az első leltározásnál). A kartonlapok alsó részére jegyezzük be pl. a „köt. irod.”. „ajánlott irod.” vagy egyéb tartalmi, műfaji meghatározást. A lapok felső részén a leltári szám található. Ez a módszer a „nagy” „rendes” könyvtárak leegyszerűsített cédulakatalógusa, és tapasztalatom szerint nemcsak a könyvtárosok, de az olvasók is kiismerik magukat benne. Ezáltal a kölcsönzés könnyebb lesz. Másik haszna: előkészít a községit, városi könyvtárakban való eligazodásra, a könyv szerzőjének megfigyelésére, a rendszerességre, az alaposabb tájékozódásra — a könyvvel való barátságra.

A *harmadik kartonlapra* is felírjuk a könyv legfontosabb adatait (szerző, cím, leltári szám). Ez a lap kb. 15×11,5 cm (a rajzlapot ilyen nagyságúra könnyű egyenletesen szétvágni). Ezt — az előzőektől ellentétben — hosszánban vonalazzuk meg, és a könyvbe helyezzük. Használatáról később még beszélünk.

4. A kölcsönzés csak ezután következik.

Ennek első állomása:

a) *Beíratkozás*

A beíratkozott tanulókat felírjuk egy füzetbe, sorba, sorszámozva. Egy másik füzetbe — vagy ennek az előzőnek a másik részébe — osztályok szerint csoportosítva is bejegyezzük nevüket. Az első csoportosítás megmutatja: hány olvasója van könyvtárunknak. A második csoportosítás osztályok szerint ad felvilágosítást. A füzetbe való bejegyzéssel egyidejűleg minden tanuló kap egy olvasójegyet. Erre felírjuk nevét, osztályát és sorszámát. Az olvasójegyeket is magunk készítettük, rajzlapból, természetesen a könyvtár év eleji megnyitása előtt annyi rajzlapot vonalazunk meg, hogy az első napokban ennek hiánya ne okozzon fennakadást. (Mérete megegyezik a könyvbe tett cédulák méretével.)

A kölcsönzés előtt még beszélgetünk az olvasóval, hogy ne okozzon nehézséget, hanem szórakoztató, élményszerű legyen:

b) *A könyv kiválasztása*

A válogatásnál elsőrendű követelmény, hogy a pedagógus ismerje alaposan mind tanítványai érdeklődését, mind pedig az ifjúsági könyvtár állományát. Azt nem mondhatjuk, hogy csak gyerekeknek való könyvet adjon a kezükbe, hiszen az iskolai ifjúsági könyvtárakban nem lehet helye olyan könyvnek, amely általános iskolai tanulóknak nem adható oda! Ennek elbírálá-

sára pedig — még a könyvtár megnyitása előtt! — a könyvtáros és az igazgató hivattott, akik komoly nevelési kérdésnek kell, hogy tekintsék az új (és régi) könyvek megfelelő helyre való helyezését. Ha szükséges minden nehézség nélkül emeljük ki a könyvet az ifjúsági könyvtár könyvei közül, és tegyük a nevelői könyvtár állományába.

Általában tanácsként megjegyezzük, hogy kezdő olvasóknak mesét, egyszerűbb történeteket ajánljunk (pl. Mórát) ezután javasoljunk érdekesebb, komolyabb könyvet (pl. fiúknak Vernét, lányoknak Pötyös vagy Csíkos könyveket), hogy a könyv szórakozást nyújtson a kölcsönzőnek. Ezzel elérjük, hogy máskor is szívesen jön — és így már „bent van a mi utcánkban”, azaz barátkozni kezd a betűvel. Később, fokozatosan mind szélesebbre tárhatjuk előtte a látóhatárt: nyugodtan adhatunk Jókait, Katajevet, Dickenst, lassanként egy-egy Öveges-könyvet, útleírást. „Csodálatos élővilág”-ot, az érdeklődési körének megfelelő ismeretterjesztő könyvet is.

Amennyiben értelmes, sokat és jól olvasó segítséget választunk tanulóink közül könyvtárosnak, akkor az már saját tapasztalatai alapján is ajánlani fogja a jó könyveket — és ez is komoly segítséget jelent munkánkban. Ezután jutunk csak el a kölcsönzés adminisztratív teendőihez.

c) *Könyvkiadás*

A sorszám szerint elhelyezett könyvek közül levesszük a polcra a kiválasztottat. A kölcsönzőlapot kiemeljük, erre felírjuk a szükséges adatokat: a kiadás idejét, az olvasási határidőt (általában egy hét) a tanuló osztályát. Utána a tanulóknak nyújtjuk a lapot, aki aláírja nevét a megfelelő helyen, olvashatóan. Ezáltal olvasójegyébe bejegyezzük a könyv számát, a kiadás idejét és az olvasási határidőt. Amint ezzel készen vagyunk, a kölcsönző viheti a könyvet és az olvasójegyet. A könyv kölcsönzőlapját egy dobozba állítjuk, ezeket az egyik segítő könyvtáros sorszám szerint rendezi. Kölcsönzés alkalmával az előző héten kivitt, azóta elolvasott és nem rongált állapotban levő könyveket visszavesszük. Természetesen csak az kaphat újabb könyvet, aki vigyázott a nála levőre! Kevés adminisztrációt igényel.

d) *A könyv visszavétele*

A tanulótlól átvesszük a könyvet és az olvasójegyet. A dobozból kiemeljük a könyv kölcsönzőlapját. Erre és az olvasójegyre is ráírjuk a visszahozás dátumát és az átvéendő kézjegyét. Ezután a könyvbe betesszük a kölcsönzőlapot és a kijelölt könyvtáros vizsgálja a szekrénybe, a helyére.

A több éves tapasztalat azt bizonyítja, hogy ezzel a módszerrel az adminisztratív intézkedések tanulóként alig félpercet igé-

nyelnek. Több időnk marad tehát a könyv kiválasztására, a beszélgetésre. A kölcsönzést gyorsan, zökkenőmentesen meg tudjuk oldani, a könyvtáros tanuló segítségével egyidejűleg több olvasót is kiszolgálhatunk.

A kölcsönfűzet kitöltése nagyon sok nehézséggel jár. Az egyik legtöbb gondot okoz az az eset, amikor egy osztályból több tanuló szeretne könyvet cserélni. Adataik ugyanabban a fűzetben vannak. Meg az sem végezhet gyorsan, akinek határozott kívánsága van, hogy milyen könyvet kér. Várnia kell és a sok felesleges várakozás elveszi a kedvét, ritkábban jön. Nekünk pedig az a célunk, hogy minél több tanulóknak minél több könyvet olvasson — hogy felnőtt korukban is rendszeres szellemi táplálékuk maradjon a könyv, nélkülözhetetlen és szórakoztató időtöltés.

Milyen előnyei vannak könyvkölcsönző rendszerünknek?

1. Ha egy könyvet keresünk, a cédulakatalógusban megnézzük a leltári számát. A szekrényben nincs a helyén a könyv? A dobozban levő kölcsönzőcédulák között megtaláljuk. Az adatokból azt is megtudjuk, hogy melyik tanulóval van, hányadik osztályos diák kölcsönözte ki, mióta van nála és mikor jár le.

2. A *kimutatások* elkészítéskor az olvasók számát a fűzetben — osztályok szerint is — ránézéssel megállapíthatjuk.

3. Melyik könyvnek van *sikere*? A kölcsönzőjegyet kivesszük a könyvből és máris látjuk: mely korosztály olvassa legszívesebben — s egyáltalán olvassák-e azt a bizonyos könyvet. Amelyiknek sok olvasója van, annak a könyvnek egy esztendőben két kölcsönzőlapot kell vonalaznunk.

4. A tanuló *megszokja a rendet*: vigyáz a könyvre, időben visszahozza, mert csak így kaphat új olvasnivalót. Azonkívül hozzászokik, hogy aláírásának értéke van: könyvet kölcsönözhet érte, bizálmunkát bírja.

5. Mint az előbbieken már említettük, hozzászokik a „felnőtt” könyvtárak kölcsönzési módszeréhez a tanuló, eligazodik a nagy katalógus-rendszerben.

Hogyan növelhetjük az olvasók táborát?

Elsősorban úgy nevelhetünk olvasókat, ha iskolánk könyvtárában „jó” könyveket találunk tanulóink, amelyek megfelelnek a hármas követelménynek: bővítik ismereteiket, alakítják világnézetüket és értékes szórakozást nyújtanak. (Gyerekeknel egyelőre ez a harmadik feltétel kerül előtérbe.) Az álta-

lános iskolás tanulóknál a szórakoztató olvasmányosság elengedhetetlen feltétele annak, hogy valaki betűszeretővé váljék. Néhány éve sikerrel alkalmaztuk iskolánkban az olvasómozgalmi versenyt. A hivatalos KISZ-esek részére kiadott programot általános iskolás tanuló számára leegyszerűsítettük és konkretizáltuk. Így elértük azt, hogy egy esztendőben 40 tanuló szerezt meg a bronzjelvényt, a következő évben az ezüst —, majd 8. osztályban az aranyfokozatot. A jelvényeket büszkén viselték hiszen tudták, hogy ezért komoly munkát kell végezniük, de olyan munkát, amely számukra érdekes, szórakoztató volt. (Azért nevezem munkának, mert beszélgetések során minden tanulóval ellenőriztük: valóban elolvasták-e a kijelölt műveket.) — Nagyon jó lenne, ha ismét lehetőség nyílna az olvasómozgalmi jelvények megszerzésére. (Természetesen megint csak úgy, hogy szigorúan betartanánk az önkéntesség elvét — mind a résztvevő tanulók; mind az ellenőrzést vállaló pedagógusok részéről, hiszen csak így van sikere!).

Könyvtárunk szorgalmas olvasói részére színes, rajzos könyvjelzőket készítettünk. „Az Ifjúsági Könyvtár szorgalmas olvasója” felirattal. Ez apróság ugyan; de a tanulók nagyon örülnek neki, és anyagi befektetésre sincs szükség. (Csupán arra, hogy a rajztanár a segítségünkre legyen.)

Van-e eredménye a munkánknak?

Úgy érzem, erre a kérdésre igennel kell felelünk. Hogy nehéz? Hogy nincs időnk rá? Várjunk türelemmel! Egyszer talán majd az ifjúsági könyvtárosoknak is jut egy óra kedvezmény! S addig? „...folyvást küszködni kell...” Nem felsőbb utasításra, hanem a lelkiismeret és a hivatásszeretet parancsára. Ez forintokban ki nem fejezhető eredményt jelent: az oktatás, a nevelés, a magyartanítás eredményesebbé tételét — társitanítónk: a könyvtár segítségével. Elérjük majd, hogy a betű, amelyet tanulóink kisgyermekkorban a kezünk alatt megszeretnek, folytatni fogja ott, ahol mi az iskolában abbahagytuk: mindig tanítani fogja az embert.

Szeretek olvasni.

Gyermekeim ünnepeinek elmaradhatatlan ajándéka a könyv. Mindkét kisleányom megtalálja a karácsonyfa alatt, a születésnap torta mellett. Férjemmel együtt igyekszünk kiválasztani mindig a nekik legmegfelelőbb, számukra legérdekesebb könyvet.

Szeressünk olvasni.

K. Pornai Éva

Aszódi